

מכירה מיוחדת לשני פריטים

יום רביעי, 17 ביולי 2019, י"ד תמוז תשע"ט | שעה 19:00 | תצוגה בתיאום מראש

■ שלחן ערוך אורח חיים – אלפי הגהות בכתב-ידו של בעל ה"ברוך טעם"

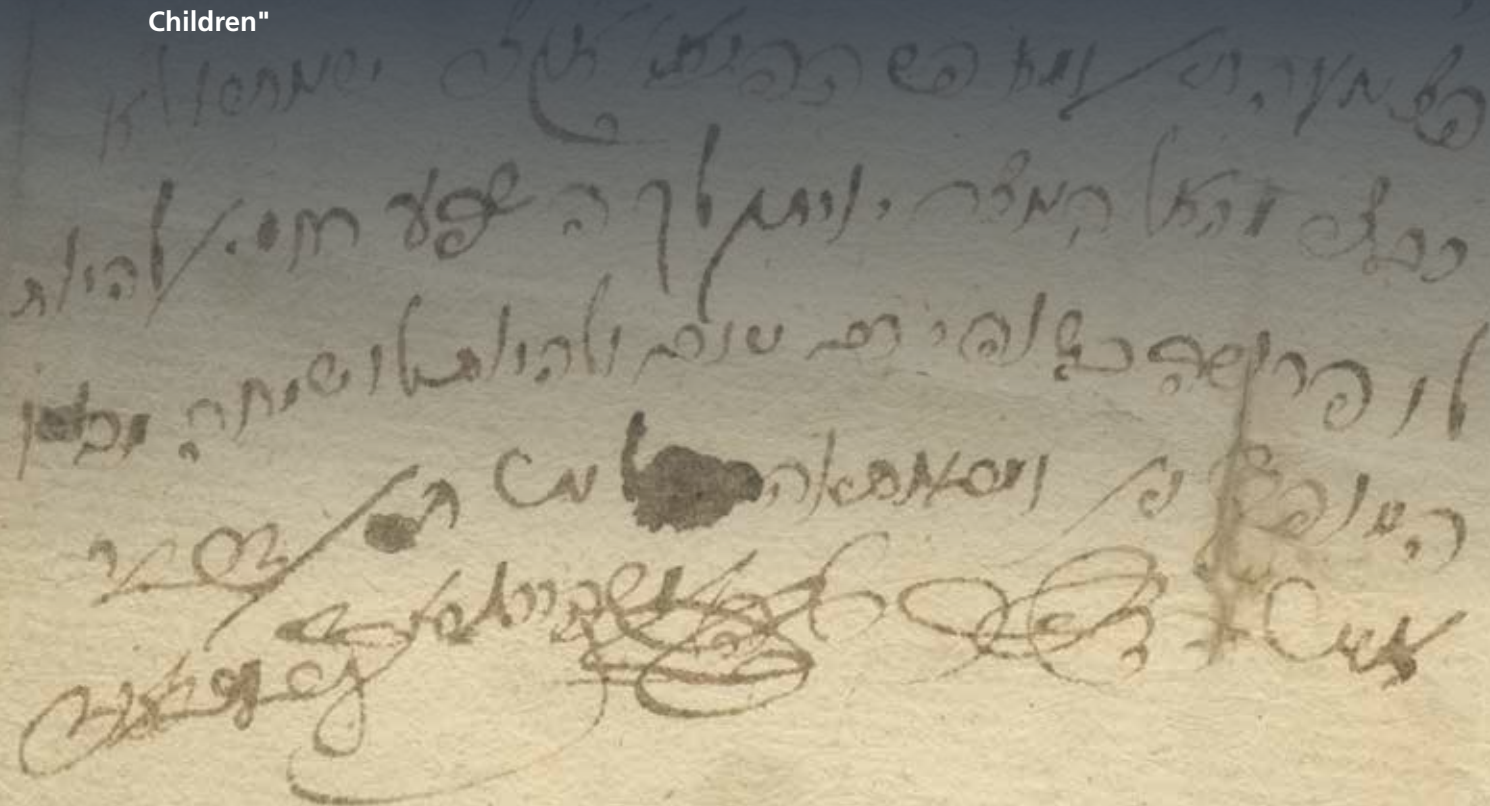
■ מכתב ברכה בכתב-יד קדשו וחתימתו של הגה"ק רבי משה ליב מסאסוב – "ויתן לך ה' שבע רחמים להיות לו פרנסה בשופי רב טוב ולהיות לו שמחה מבניו"

Special Auction of Two Items

Wednesday, July 17, 2019 | at 7:00 pm | Preview by prior arrangement

■ Shulchan Aruch Orach Chaim – Thousands of Glosses Handwritten by the Author of Baruch Taam

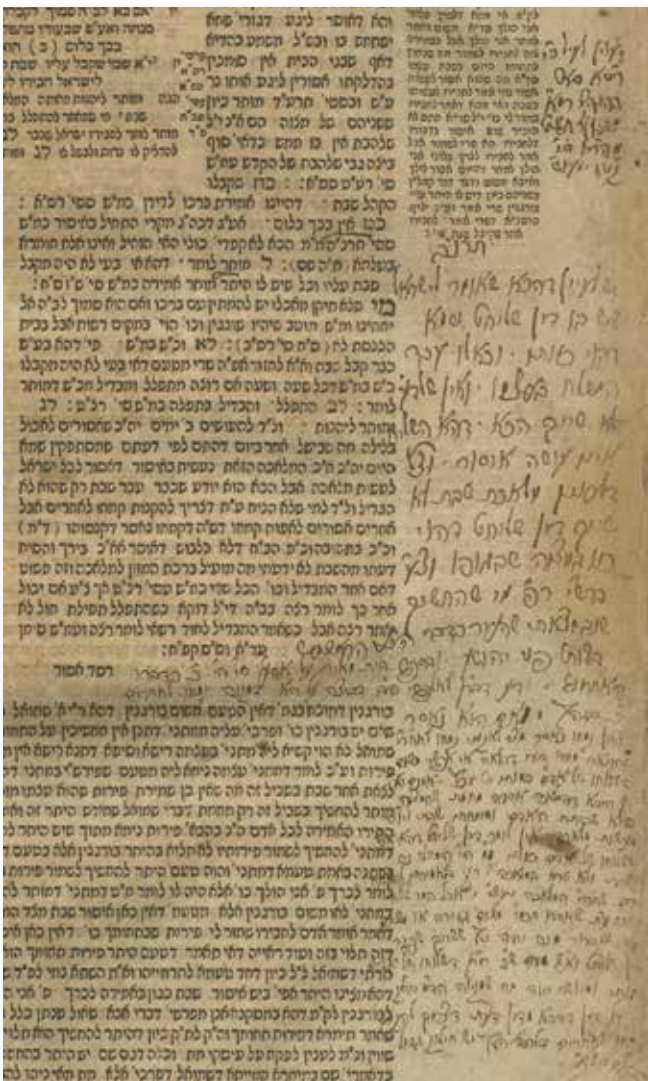
■ Letter of Blessings, Handwritten and Signed by Rabbi Moshe Leib of Sassov – "And May G-d Grant You an Abundance of Mercy, for Easy Livelihood, Much Goodness, and Joy from Your Children"

At the request of the consignor, for this auction only, Kedem Auction House has set a reserve price, i.e. a confidential minimum price agreed upon between the consignor and Kedem. Reserves are set at or below the low estimate, and if bidding ends before the reserve is reached, the item will not be sold.

לבקשת הבעלים, עבור מכירה זו בלבד, בית המכירות "קדם" קבע מחירי הגנה (reserve price). מחיר ההגנה הוא מחיר המוסכם בין המוכר לבין בית המכירות, ואינו מתפרסם. הוא שווה ערך למחיר ההערכה הנמוכה המופיעה בקטלוג או נמוך ממנה. במידה וההצעה הגבוהה ביותר תהיה נמוכה ממחיר ההגנה, הפריט לא יימכר.

1. שלחן ערוך אורח חיים - אמשטרדם, תקי"ד - אלפי הגהות בכתב-ידו של הגאון רבי ברוך פרנקל-תאומים אב"ד לייפניק, בעל ה"ברוך טעם" - הגהות על ה"פרי חדש" שלא נדפסו

ספר מגיני ארץ - שלחן ערוך אורח חיים, עם פירושים רבים. אמשטרדם, [תקי"ד 1754]. כרך בפורמט גדול.

העותק של הגאון רבי ברוך פרנקל-תאומים אב"ד לייפניק בעל ה"ברוך טעם", עם חיבור של אלפי הגהות בכתב-ידו. עותק זה הוא המקור לחיבור ההגהות המפורסם של ה"ברוך טעם" שנדפס בכל מהדורות השולחן ערוך, אך מהשוואה אל הנדפס מתגלה כי הוא כולל עשרות הגהות שלא נדפסו, והגהות רבות שנדפסו בשיבוש או באופן חלקי, אשר מופיעות כאן בשלמותן.

בדף השני מדפי השער שרידי חתימה קרועה: "...פרענקל ו... תאומים" (כפי הנראה חתימתו של ה"ברוך טעם"). בשולי אותו דף בצד שמאל רישום בעלות באותיות זעירות (דהוי וקשה לקריאה): "זה הספר שייך לכבוד... מו' הרב הגאון המפורסם הגדול... מופת הדור החריף ובקו... נ"י עה"פ פה"ח [=נר ישראל עמוד הימני פטיש החזק]... כש"ת מו'ה... פרענקל ו...".

בדפי כרך השולחן ערוך שלפנינו אלפי הגהות, חידושים, הערות וביאורים על דברי השולחן ערוך ונושאי כליו, בכתב-יד קדוש של הגאון המפורסם רבי ברוך פרנקל-תאומים אב"ד לייפניק, בעל ה"ברוך טעם". רוב ההגהות הן על דברי ה"מגן אברהם", אך ישנן הגהות גם על השולחן ערוך ועל נושאי כליו האחרים, כדוגמת ה"פרי חדש" ועוד. הכרך גדוש הגהות מכריכה לכריכה, והן מופיעות כמעט בכל דף. לפנינו חיבור הגהות רב ממדים בכתב ידו של ה"ברוך טעם". רוב הגהותיו על שו"ע אורח חיים נדפסו בסוף כרכי שלחן ערוך אורח חיים החל ממהדורת לבוב תקצ"ו ואילך, אך בהשוואה בין ההגהות הנדפסות למקור שלפנינו התגלה כי רבות מהן נדפסו בשיבוש או באופן חלקי, וכמה מהן נשמטו לגמרי. בנוסף, עשרות הגהותיו על ה"פרי חדש" המופיעות בכרך שלפנינו לא נדפסו כלל. השמטות ושיבושים אלה מופיעים בכל המהדורות, מאז המהדורה האדמו"ר (לבוב תקצ"ו) ועד למהדורות המשוכללות של ימינו (ראה מסגרת).

בשער ספרו של ה"ברוך טעם", ספר "ברוך שאמר" (פיוטרקוב תרס"ה), מובא כי רבים מכתבי המחבר נאבדו ממנו כבר בחייו, והתפלל תמיד שימצאו. עוד מובא שם כי חתנו האדמו"ר בעל ה"דברי חיים" - "אמר כמה פעמים בפיו הקדוש: יתן ד' אשר ימצאו חידושי מר חותני זצלה"ה אשר נאבדו ממנו והיה לו צער גדול מזה"; והנה לפנינו נתגלו הגהותיו של ה"ברוך טעם" בשלמותן, עם הגהות שלא נדפסו מעולם, וביניהן, כאמור, כל הגהותיו על ה"פרי חדש" שלא נדפסו.

באחת מן ההגהות שלפנינו (דף רטו/1) מציין המחבר להגהותיו על ה"פלת"י לרבי יהונתן אייבשיץ: "...ועיון בפלתי ריש סי' צ"ד שדעתו... וכתבתי בזה בגלית הפלתי"; ואכן תוכן הגהות זו נדפסה בהגהות ה"ברוך טעם" על ה"פלת"י (ראה "כרתי ופלתי", מהדורת "זכרון אהרן", ירושלים תשס"ו, כרך ב, עמ' תצט, הערה 3).

מעיון בהגהות שלפנינו עולה כי ה"ברוך טעם" חזר ועדכן את הגהותיו מזמן לזמן, תיקן אותן והוסיף עליהן. כך לדוגמה, במקרה שמצא ספר חדש שראה שכיון לדעתו באחת הגהותיו, או שמצא הוכחה נוספת לדבריו, הוסיף זאת כהמשך להגהות הראשונה. ניתן לראות הגהות ארוכות שנכתבו בהמשכים, יתכן אף שבהפריש זמן ארוכים. הדבר ניכר במחיקות ובתיקונים, בצבעי הדיו וצורת האותיות. העובדה שחלק מן ההגהות לא נדפסו, או שכמה מהן נדפסו במהדורות השו"ע כשהן קטועות באמצען, יכולה להיות מוסברת בכך שההגהות הועתקו מהכרך שלפנינו בשלב מסוים בחייו של ה"ברוך טעם", עוד קודם שהמשיך לתקן ולהוסיף על דבריו (ראה מסגרת).

המחבר מרבה לציין בדבריו ל"ביאורי הגר"א" על השו"ע (נדפסו לראשונה בתקס"ג) בלשונות הערצה, ופעמים רבות מכנהו

בתנאי "החסיד צוק" (ראה: דפים מא/2; מה/2; נב/2 ועוד). בדף קיא/2 הוא כותב בראש העמוד: "...וכן מצאתי בבאורי הגאון מהרא"ו [=רבינו אליהו ווילנא] זצ"ל... המעיין יבין מתוך קוצר דבריו כוונתו...". מלבד ההגהות הרבות בכתביו האופייניים של ה"ברוך טעם", מופיעות בין דפי הספר גם הגהות ארוכות שנראות ככתובה שונה. לא התבררה לנו זהות הכותב, ויתכן שהוא אחד מבניו, חתניו, או תלמידיו של ה"ברוך טעם" (באחת מהגהות אלו נזכר: "תלמידי הגאון הר"ר יאקב גרעץ" [?] - דף שיב/1). מעניין לציין כי רובן של הגהות אלו נדפסו על שמו של ה"ברוך טעם" (ניתן לשער כי אלו חידושיו של ה"ברוך טעם" שהקריא לאחד מבני משפחתו או לאחד מתלמידיו, כפי שהיה נוהג לעתים). על אף שכאמור, רוב ההגהות בכתב השונה נדפסו על שמו, חלקן טרם נדפסו (כגון: ההגהות על סימן תקפ"ח בכתב הקטן; כנ"ל דף צג/2; רעח/2; רפא/2; רפד/2; רצב/2, ועוד).

ה"ברוך טעם" - "רבן של ישראל"

הגאון רבי ברוך פרנקל-תאומים (תק"כ-תקפ"ח), בעל "ברוך טעם". מגדולי דורו המפורסמים, נודע בגאונותו וחריפותו ובהגהותיו הלמדניות על ספרים רבים. תלמידים של רבי יהודה ליבער חריף קרונוגולד ראב"ד קראקא, רבי דוד טעבלי מליסא, ורבי משולם איגרא. בהיותו כבן י"ט התקבל לרבה של וישיצא, ולאחר פטירתו של רבי בנימין וולף איגר נקרא למלא את מקומו כאב"ד לייפניק ובה כיהן במשך כשלושים שנה. לאחר פטירת רבו רבי משולם איגרא, היה בין המועמדים למלא את מקומו ברבנות פרשבורג, אולם בגורל שנערך זכה לבסוף ה"חתם סופר".

עמקותו וחריפותו היו לשם דבר, עד כי בעל ה"אבני נזר" אמר שכל ימיו התייגע להגיע לחריפותו של הגאון בעל "ברוך טעם". ה"חתם סופר" העיד עליו שאלמלא נשתכחה תורה מישראל היה מחזירה בפלפול, ובהספד עליו אמר: "גאון ישראל ברוך טעמו ומשנתו מופת הדור... שהרביץ תורה בישראל בחריפות ובקיאיות וממש לא עמדו תלמידים על סוף דעתו בעומק חריפותו...". בהסכמתו לספר ברוך טעם כותב ה"חתם סופר" לבן המחבר על אביו וחידושי: "רבן של ישראל... וכי להסכמתני ועצתי צריך להזריח שמש ואור יקרת של מר אביו הגאון... וכי לא ידעתי עוזו ותפארתו והדרת גאונו... והלא כל דבריו יאירו כזוהר הרקיע יצהירו...". מסופר על בעל ה"קול אריה" שלאחר שגמר לעיין באחד הסימנים בספר "עטרת חכמים" שחיברו ה"ברוך טעם", אמר: "מי שאינו בעל רוח הקודש לא יוכל לחבר חיבור כזה" (תולדות קול אריה, קליונרדין ת"ש, עמ' קכ).

חתנו המפורסם הוא האדמו"ר רבי חיים הלברשטאם בעל "דברי חיים" מצאנז, שהיה תלמידו המובהק וערך את ספרו "ברוך טעם". בהקדמה לספר זה כותב ה"דברי חיים": "ולערך שנה א' שהייתי אתו, לימדני כמעט רוב הש"ס עם הראשונים, וכל שעה הראני גדולות ונפלאות בפלפול... ומסר לי כמה פלפולים ודרך הלימוד מפיו יקרא אלי ואני כותב על הספר...". חתנו ה"דברי חיים" היה רגיל לומר על חותנו שזכה למדרגות נעלות כאלו שאין הפה יכול לדבר והמוח להשיג (יוסף דוד ויסברג, רבנו הקדוש מצאנז, כרך א, עמ' לד), והעיד עליו כי ראה בעצמו איך כיוון להלכה ברוח הקודש, מפני שלמד תורה לשמה (ברוך שאמר, ירושלים תשכ"ו, בהקדמה, עמ' 21). על אף שה"ברוך טעם" נמנה על המתנגדים לחסידות, אמר "החזקה מלובלין" לחסידים שדיברו נגדו: "מה אעשה ותורתו חביבה עלי מאד". גם צאצאיו האחרים היו מגדולי החסידות: בנו, הצדיק רבי יהושע העשיל מקומרנא, היה מגדולי

תלמידי "החזקה מלובלין" (ראה אודותיו: אנציקלופדיה לחסידות ב', עמ' עו). ספרו "ברוך טעם", שנערך ע"י חתנו האדמו"ר בעל "דברי חיים" מצאנז, נדפס לראשונה בלבוב תר"א. על מידת התקבלותו של הספר וחביבותו אצל הלומדים, תעיד העובדה שבתוך פרק זמן קצר יחסית חזר הספר ונדפס בחמש מהדורות נוספות (מתרל"ח עד תרס"ב). בין חיבוריו האחרים: ספר עטרת חכמים, ספר מרגינתא דר"ב, ספר ברוך שאמר, ועוד. במיוחד נודע בהגהותיו הרבות, שנהג לרשום על ספריו בדרך לימודו (ראה מסגרת). לימים נדפסו חלקן בהוצאות מאוחרות של אותם ספרים. ביניהן נתפרסמו בין הלומדים הגהותיו על הש"ס (נדפסו במהדורת ווילנא) ועל השולחן ערוך, והגהותיו על הספרים: כרתי ופלתני, שב שמעתתא, טורי אבן, חות יאיר, שו"ת הר"ן, בית מאיר, קצות החושן, נתיבות המשפט, ועוד.

[בספר אהל ברוך (אות יד), מסופר כי כאשר יצא לאור הספר ברוך טעם "היה החתם סופר ז"ל מחבב את הספר הזה עד להפליא, וג' ימים וג' לילות לא היה בידו ספר אחר זולת הספר ברוך טעם". נראה שהסיפור אינו מדויק, שכן הספר "ברוך טעם" נדפס רק בשנת תר"א, לאחר פטירת החתם סופר. מסתבר יותר שהסיפור התרחש עם החיבור שלפניו - הגהות ה"ברוך טעם" על השולחן ערוך, שנדפסו בשנת תקצ"ו, שהן היו החיבור היחיד של ה"ברוך טעם" שנדפסו בחיי החתם סופר. יש להוסיף כי בספר "ברוך טעם" מתנוססת הסכמת החתם סופר על החיבור, אך כפי שנכתב בה, החתם סופר הסכים על הספר מבלי שראה אפילו דף אחד (עלה) ממנו, בכתבו לבנו של ה"ברוך טעם" כי איננו צריך לראות דוגמה מהחיבור: "וכי עלין לתרופה (=דפי דוגמה מהחיבור) אני צריך? וכי לא ידעתי עוזו ותפארתו והדרת גאונו זצל"ל? והלא כל דבריו יאירו כזוהר הרקיע...".]

בדפי הספר חותמות רבות "קלויז החדשה דזידיטשוב מלובוב" - קלויז שנוסד בין השנים תר"מ-תר"ן, ובין כותליו הסתופפו תלמידי חכמים מובהקים (לבוב - אנציקלופדיה של גלויות, ירושלים תשט"ו, עמ' 470-471). בדף פד/1 ובדפים נוספים, חותמות: "מנחם גרינפעלד - נאנאש".

[3], לו, [4], לז-שלד דף. חסרים 4 הדפים האחרונים, שלה-שלח. שני שערים. 37 ס"מ בקירוב. מצב בינוני. כתמים וכתמי רטיבות. בלאי רב. קרעים גדולים בדפי השער, עם פגיעה בטקסט, משוקמים בהדבקות נייר. בעשרות הדפים הראשונים, וכן במספר דפים נוספים, ההגהות קצוצות בשל קרעים או בלאי בשולי הדפים. על מספר הגהות מודבק נייר דבק לבן לחיזוק שמסתיר חלק מההגהה. קרעים בדפים נא-נג, רפ, עם פגיעה בטקסט. כריכת עור חדשה. הספר נתון בקופסת עור.

כרך השולחן ערוך שלפניו, עם אלפי ההגהות בכתב-יד קדשו של ה"ברוך טעם", הגיע מאוצרותיו של הרה"ח רבי שמעון שמעלקא ערבליך שליט"א מאנטוורפן, שהוא מצאצאיו של בעל ה"ברוך טעם" ודור שביעי ממנו. אביו של הרב שמעון ערבליך היה הרה"ח רבי משה יהודה ליב ערבליך ז"ל, שהיה חתנו של הרה"ח רבי יואל אשכנזי ז"ל (תרמ"ד-תש"ל, מזקני וחשובי חסידי סלונים בטבריה, ראה אודותיו בקטלוג קדם 66, פריט מס' 61), בן הרה"ח רבי ברוך אשכנזי ז"ל (אחי אמו של האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים מסאטמר), בן הרה"ח רבי אפרים יוסף אשכנזי זצ"ל שניהן כדיין בזלוטשוב (בן הגה"ק רבי יואל אשכנזי אב"ד זלוטשוב, מחבר "שו"ת מהר"י אשכנזי"), חתן הגה"ק רבי יהושע העשיל פרנקל-תאומים זצוק"ל אב"ד קומרנא (מגדולי תלמידי "החזקה" מלובלין), בן המחבר הגה"ק רבי ברוך פרנקל-תאומים אב"ד לייפניק, בעל ה"ברוך טעם".

פתיחה: \$50,000

הערכה: \$150,000-300,000

הגהותיו של ה"ברוך טעם"

הגהותיו של ה"ברוך טעם" שנכתבו על-ידו בשולי גליונות ספריו, נתקבלו כתורה לדורות בשל החידושים הרבים הטמונים בדבריו הקצרים והעמוקים. הגהותיו מצוטטות רבות בספרי האחרונים, הפוסקים וראשי הישיבות עד ימינו אלו. בשל חשיבותן הרבה ללומדי בית המדרש, נדפסו במשך השנים רבות מהגהותיו שהועתקו מגליוני ספריו, מהן הגהותיו על ספרי ראשונים ומהן על ספרי גדולי האחרונים. מפורסמות הן הגהותיו על ספרי "קצות החושן" ו"שב שמעתא", על השולחן ערוך ועל הש"ס, ועוד. רגיל היה בעל ה"ברוך טעם" לכתוב את חידושיו על שולי גליונות ספריו הרבים. את הגהותיו כתב על כל סוגי הספרים בספרייתו הגדולה. החל בספרי יסוד, כדוגמת חומשים, משניות ותלמוד בבלי, וכלה בספרי אחרונים שחיברו בני דורו. כך מעיד נכדו רבי פנחס אריה ליבוש תאומים: "קני הגה"ק בעל ברוך טעם... היה דרכו בקודש לכתוב בגליוני כל ספריו ממש הגהותיו... ושגור בפי העולם שכתב הגהות גם על ספר צאינה וראינה..." (אהל ברוך, אות לה). חתנו רבי מנחם מאניש מרדכי תאומים כותב על כך במכתב לדודו הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות (ראה להלן): "זה דרכו של חותני אדמו"ר הגאון... לרשום העולה על דעתו בגליון הספרים אשר עיין בהם" (אגודת אז"ב, עמ' נו). רשימה חלקית של עשרות מספריו, עליהם כתב את הגהותיו, ותפרסמה ב"סיני", מד, עמ' קיז-קיח.

בדורנו נדפס חיבור שלם בשם "אגודת אז"ב" (ברוקלין תשס"ב), ובו נדפסו ההגהות שכתב ה"ברוך טעם" על גליונות הספר "בית אפרים" מאת בן דורו הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות. הגהות אלו נעתיקו בחייו על ידי חתנו רבי מנחם מאניש ששלחם אל דודו בעל ה"בית אפרים". בתגובה, שלח רבי אפרים זלמן אל ה"ברוך טעם" את השגותיו וקושיותיו על הגהותיו, וה"ברוך טעם" נחלץ להגן על הגהותיו שיקרו בעיניו עד מאד, והשיב על קושיותיו של רבי אפרים זלמן ודחה את השגותיו. חליפת המכתבים ביניהם, שביב השגותיו של ה"ברוך טעם", הפכה לחיבור בפני עצמו ונדפסה במלואה בספר הנ"ל.

ההגהות על השולחן ערוך שלפנינו

קובעות ברכה לעצמן ההגהות על השולחן ערוך, הגודשות את הכרך שלפנינו, ומקיפות את כל חלק אורח חיים. הגהות אלה אינן רק הערות קצרות, חידושים והברקות, אלא מעין ביאור שיטתי, המבאר את דברי השולחן ערוך ונושאי כליו, בדגש מיוחד על ביאור דברי ה"מגן אברהם". הגהותיו אלו חשובים כחיבור וספר בפני עצמו מצד איכותן ומצד כמותן.

ההגהות נדפסו לראשונה (באופן משובש וחלקי) בשלחן ערוך שנדפס בלבוב תקצ"ו. הגהותיו אלה של ה"ברוך טעם" קדמו לכל חיבוריו שבאו בדפוס בשנים שלאחר מכן, והן שהוציאו לחידושי שם עולם, כעדותו של הגאון רבי נחום טרייביטש אב"ד ניקלשבורג בהסכמתו לספר "ברוך טעם" (לבוב תר"א): "זכבר יצא לו מוניטין בעולם ועשה שם לו על פני חוץ לכבוד ולתפארת הגהותיו על שלחן ערוך אורח חיים, משם יראה כל קורא בו ויתענג כאשר תאוו נפשו".

השוואת בין הנדפס להגהות שלפנינו - השמטות, שיבושים והגהות שלא נדפסו

השוואה בין ההגהות הנדפסות במהדורות השולחן ערוך להגהות המקוריות בכתב-יד שלפנינו מגלה כי רבות מהן נדפסו בשיבושי מילים, השמטת מילים וטעויות, שיש בהן משמעות רבה להבנת כוונתו של ה"ברוך טעם". מלבד זאת, כל הגהותיו על ה"פרי חדש" לא נדפסו כלל, ואף מספר הגהות על השולחן ערוך ונושאי הכלים האחרים נשמטו בהדפסה (לדוגמה: שתי הגהות בדף 2/ז, והגהה נוספת בדף 2/ח). השמטות ושיבושים אלה מופיעים בכל המהדורות, מאז המהדורה הראשונה (לבוב תקצ"ו) ועד למהדורות המשוכללות של ימינו.

דוגמה מעניינת לשיבוש, שנוצר כנראה מהעתקה לא מדויקת מתוך הכרך שלפנינו: בהלכות קריאת התורה, סימן קלה, מופיעה הגהה על דברי ה"מגן אברהם" שם, בסעיף-קטן ז. ההגהה הנדפסת נקטעת באמצעה ומסתיימת במילים "ביום שמרביץ". אחרי מילים אלה ציינו המדפיסים בסוגריים: "חסר הסיום". בהגהה שלאחריה, המתייחסת לדברי ה"מגן אברהם" בסעיף-קטן יד, נדפסו בתוך הדברים משפטים חסרי פשר: "...בס"ק ל' לענין שביעי בכבוד ספר תורה...". מעיון בהגהות שלפנינו (בדף 2/ה) מתברר כי המשפטים חסרי הפשר שבהגהה השנייה הם למעשה המשך של ההגהה הקודמת ששורבבו להגהה השנייה בשל צורת הכתיבה של ההגהות (את ההגהה הראשונה, על סעיף-קטן ז, כתב ה"ברוך טעם" בין העמודות המודפסות של ה"מגן אברהם וה"טורי זהב", ומאחר ולא נותר לו מקום המשך ה"ברוך טעם" את הגהותו בשוליים הימניים, בצמוד לסוף ההגהה על סעיף-קטן יד, שהייתה כתובה שם. המעתיק לא שם לב וטעה לחשוב כי המשך ההגהה הראשונה הוא חלק מן ההגהה השנייה, ובלא את הדברים, וכך נדפסו דבריו של המחבר מסורסים ומבלבלים. שיבוש זה נדפס בכל המהדורות עד לימינו).

במספר מקומות (כגון בדף רמד/1, ובדף רצז/2) מופיעות הגהות ארוכות בכתב-ידו של המחבר, שבדפוס נקטעות באמצען ומופיעות רק בחלקן הראשון. לא ברור לגמרי מדוע לא נדפסו הגהות אלה במלואן, וכן מדוע מספר הגהות נשמטו לגמרי (מלבד ההגהות על ה"פרי חדש" שלא נדפסו כלל). יתכן וההגהות נעתיקו בחייו של ה"ברוך טעם", אך לאחר מכן הוא המשיך לעדכן ולהוסיף על הגהותיו, והוספות אלו נותרו בכתב-יד.

1. Shulchan Aruch Orach Chaim – Amsterdam, 1754 – Thousands of Glosses Handwritten by R. Baruch Fränkel-Teomim Rabbi of Leipnik, Author of Baruch Taam – Unpublished Glosses on Pri Chadash

Meginei Eretz – Shulchan Aruch Orach Chaim, with many commentaries. Amsterdam, [1754]. Large-format volume.

Copy of R. Baruch Fränkel-Teomim Rabbi of Leipnik, author of Baruch Taam, containing a composition comprised of thousands of his handwritten glosses. This copy is the source for the composition of glosses authored by the Baruch Taam, printed in all editions of the Shulchan Aruch. However, comparison with the printed version discloses that this book contains dozens of unpublished glosses, and many glosses which were printed incorrectly or partially, appear here in their complete version.

On the second title page, remnants of a torn signature: "... Fränkel-Teomim" (presumably the signature of the Baruch Taam).

At the foot of that same leaf, on the left, ownership inscription in tiny letters (faded, and difficult to decipher): "This book belongs to the renowned outstanding Torah scholar... sharp and erudite... R. Fränkel".

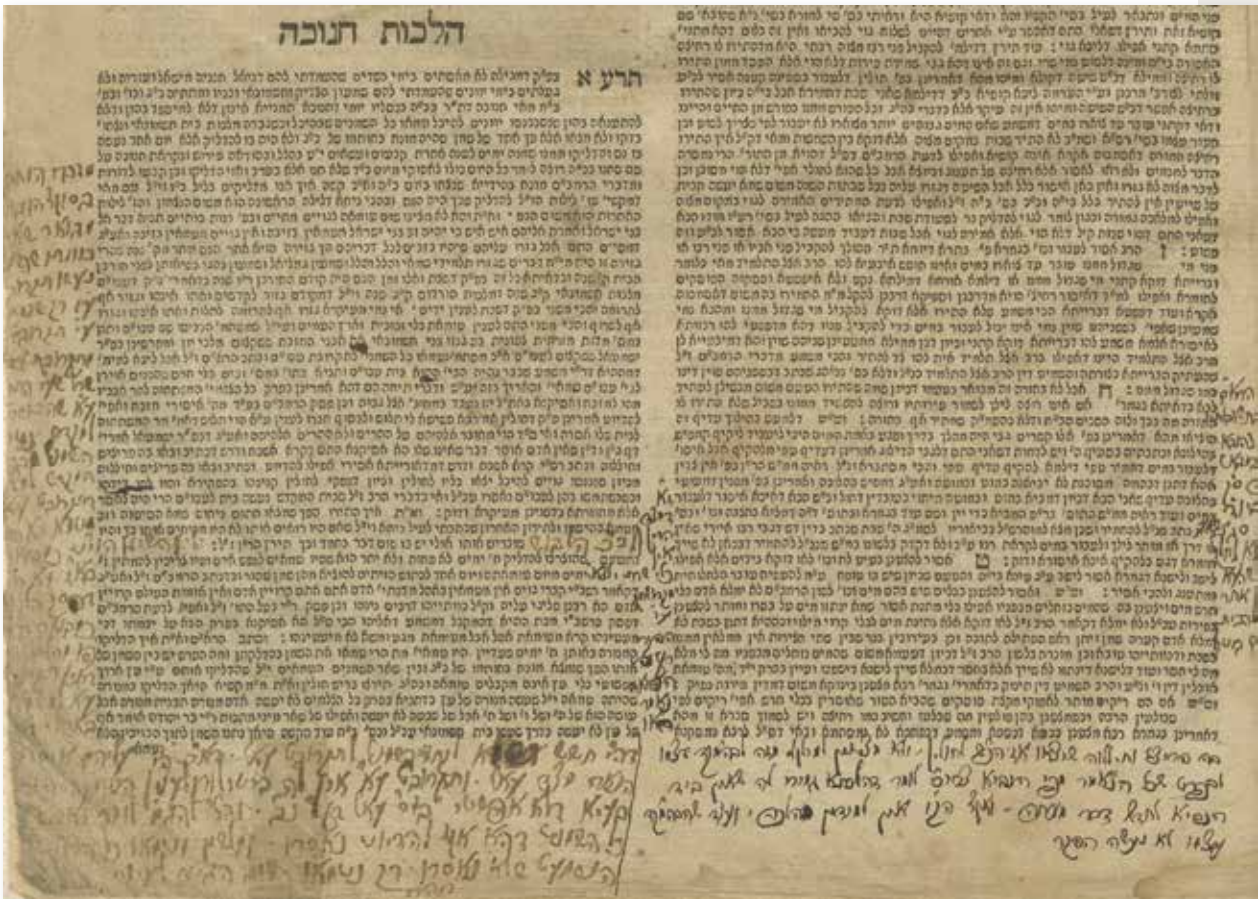
The leaves of this volume of Shulchan Aruch contain thousands of glosses, novellae, comments and commentaries to the words of the Shulchan Aruch and its commentators, handwritten by R. Baruch Fränkel-Teomim Rabbi of Leipnik, author of Baruch Taam. Most of the glosses pertain to the Magen Avraham commentary, thought some glosses relate to the Shulchan Aruch or other commentators, such as the Pri Chadash and more. The volume is replete with glosses from beginning to end, and they appear on almost every leaf. In effect, this volume contains a complete, notably lengthy composition of glosses handwritten by the Baruch Taam. Most of his glosses on Shulchan Aruch Orach Chaim were printed at the end of volumes of Shulchan Aruch Orach Chaim, starting from the Lviv 1836 edition onwards, but upon comparison of the printed glosses with this original, it appears that many of them were printed incorrectly or partially, and some were completely omitted. It must be noted that the dozens of glosses featured in this volume which pertain to the Pri Chadash commentary, were never published. These omissions and errors are present in all the editions, starting from the first one (Lviv 1836), until recent, revised editions (see article).

The title page of the book authored by the Baruch Taam, Baruch SheAmar (Piotrkow 1905) states that many of the author's writings were lost already in his lifetime, "and he always prayed that they should be found". It also quotes the words of the Divrei Chaim, his son-in-law – **"May G-d allow my father-in-law's novellae to be found, since he lost them and that caused him great anguish"**; and indeed, the glosses of the Baruch Taam to Shulchan Aruch have emerged here in their entirety, with dozens of unpublished glosses, including, as mentioned, all his glosses to Pri Chadash.

In one of his glosses here (p. 215a), the author refers to his glosses on the Pleiti by R. Yehonatan Eybeschutz: "And see in the Pleiti beginning of section 94... **and I wrote about this in the margin of the Pleiti**"; and indeed, the contents of that gloss were printed in the glosses of the Baruch Taam to the Pleiti (see: Kreiti UPLEiti, Zichron Aharon edition, Jerusalem 2006, II, p. 499, note 3).

Study of these glosses reveals that from time to time, the Baruch Taam reviewed and revised his glosses, correcting and adding to them. Thus, for instance, in the case where he found a new book

which concurred with the opinion stated in one of his glosses, or if he found an additional proof to corroborate his words, he added these details as a continuation to his original gloss. One can detect lengthy glosses which were written in stages, sometimes with long breaks in between. This fact is discernable through the deletions and corrections, and the differences in the color of the ink and the shape of the penmanship. This may explain why some of the glosses were not printed, or why some where printed only partially in Shulchan Aruch editions, assuming that the glosses were copied from this volume at a certain point in the life of the Baruch Taam, before he finished correcting and adding to his notes (see article).

The author refers often to Biurei HaGra on Shulchan Aruch (first published in 1803), with terms of reverence, and he many times refers to the Gaon of Vilna as "The Chassid" (see: pp. 41b; 45b; 52b and others). On p. 111b, he wrote at the top of the page: "... and so I found in the Biurim of R. Eliyahu Vilna... the one studying it will understand his intention from his concise words...". Apart from numerous glosses in the distinctive hand of the Baruch Taam, the book contains lengthy glosses in a different handwriting. We were not able to identify the writer, and he may have been one of the sons, sons-in-law or disciples of the Baruch Taam (in one of his glosses, the Baruch Taam mentions: "My disciple, R. Yaakov Grätz" [?] – p. 312a). It is interesting to note that most of these glosses were printed in the name of the Baruch Taam (one can assume that these are novellae of the Baruch Taam which he dictated to one of his family members or disciples, as

he sometimes did). Although most of the glosses in the other handwriting were published in his name, some are hitherto unpublished (for instance: the glosses on section 588 in small handwriting; likewise on pp. 93b; 278b; 281b; 284b; 292b and others).

The Baruch Taam

R. Baruch Fränkel-Teomim (1760-1828), author of Baruch Taam. A prominent leader of his generation, he was renowned for his brilliance, sharpness and scholarly glosses to many books. He was the disciple of R. Yehuda Lieber Charif Krongold, head of the Kraków Beit Din, R. David Tevele of Lissa and R. Meshulam Igra. At the age of 19, he was appointed rabbi of Vishnitsa (Nowy Wiśnicz), and following the passing of R. Binyamin Wolf Eger, he was summoned to succeed him as rabbi of Leipnik (Lipník nad Bečvou), a position he held for three years. After the demise of R. Meshulam Igra, he was one of the candidates to succeed him as rabbi of Pressburg, though ultimately, the lot fell on the Chatam Sofer.

His depth of understanding and brilliance were widely acclaimed, to the extent that the Avnei Netzereh attested of striving his entire life to reach the Baruch Taam's level of sharpness. The Chatam Sofer testified that had Torah been forgotten, the Baruch Taam would have been capable of retrieving it through his pilpul, and he eulogized him saying: "An outstanding Torah scholar... he disseminated Torah with brilliance and erudition, and his disciples did not fully grasp the depth of his brilliance...". In his approbation to the book Baruch Taam, the Chatam

Sofer writes to the author's son, regarding his father and his novellae: "Teacher of the Jewish people... does he need my approbation and advice to illuminate the sun and glorious light of his father... do I not recognize his strength, splendor and glorious brilliance...". Reputedly, when the Kol Aryeh finished studying one of the sections of Ateret Chachamim authored by the Baruch Taam, he exclaimed: "Whoever does not benefit from Divine Inspiration would not be capable of composing such a work" (Toldot Kol Aryeh, Kleinwarden 1940, p. 120).

His renowned son-in-law was Rebbe Chaim Halberstam, the Divrei Chaim of Sanz, his close disciple and editor of his book Baruch Taam. In his foreword to Baruch Taam, the Divrei Chaim writes: "And during the one year I spent with him, he taught me most of the Talmud with Rishonim, and the whole time he revealed to me great and wondrous things with his pilpul... and he gave over to me some of his pilpulim and methods of learning, he dictated it to me, and I recorded it...". His son-in-law the Divrei Chaim would often say that his father-in-law attained elevated levels which words cannot describe, nor can the brain fathom (Yosef David Weisberg, Rabbenu HaKadosh MiSanz, I, p. 34). The Divrei Chaim also testified that he witnessed himself how the Baruch Taam's study of Torah for the sake of Heaven allowed him to attain the truth in Halacha through Divine Inspiration (Baruch SheAmar, Jerusalem 1966, foreword, p. 21). Although the Baruch Taam was an opponent of Chassidism, the Chozeh of Lublin told Chassidim who spoke against him: "What can I do, his Torah is very dear to me". Some of his other descendants also became prominent Chassidic leaders, including his son, R. Yehoshua Heshel of Komarno, who was a foremost disciple of the Chozeh of Lublin (see: Encyclopedia L'Chassidut, II, p. 76). His book Baruch Taam, edited by his son-in-law the Divrei Chaim of Sanz, was first published in Lviv, 1841. The degree to which the book was accepted and cherished by Torah scholars is demonstrated by the fact that the book was reprinted in five more editions in a relatively short time (1878-1902). His other works include: Ateret Chachamim, Margenita DeRav, Baruch SheAmar, and more. He is especially renowned for his many glosses, which he would record in his books while studying (see article). Some of these glosses were eventually published in later editions of these books. Particularly renowned are his glosses to the Talmud (printed in the Vilna edition), to Shulchan Aruch, and to the following books: Kreiti Upleiti, Shev Semateta, Turei Even, Chavot Ya'ir, Responsa of the Ran,

Beit Meir, Ketzot HaChoshen, Netivot HaMishpat, and others.

(Ohel Baruch section 14 relates that when the book Baruch Taam was published "the Chatam Sofer cherished this book greatly, and for three days and three nights not other book apart from Baruch Taam was found in his hands". This account does not appear to be accurate, since Baruch Taam was only published in 1841, after the passing of the Chatam Sofer. It would be more likely that this episode took place with this composition – the glosses of the Baruch Taam to Shulchan Aruch, which were printed in 1836 - the only work of the Baruch Taam printed in the lifetime of the Chatam Sofer. It must be noted that the book Baruch Taam boasts an approbation by the Chatam Sofer, in which he wrote to the son of the Baruch Taam that he does not need to see a sample of the composition: "Do I need a sample of the work? Do I not recognize his strength, splendor and glorious brilliance? Behold, all his teachings shine like the glow of the heaven...").

The leaves of this book bear many stamps of the "New Kloiz of Ziditchov in Lviv" – a Kloiz established in 1880-1890, which housed many outstanding Torah scholars (Lviv – Encyclopedia shel Galuyot, Jerusalem 1956, pp. 470-471). On p. 84a and on other leaves, stamps: "Menachem Grünfeld – Nanas".

[3], 36, [4], 37-334 leaves. Lacking 4 final leaves: 335-338. Two title pages. Approx. 37 cm. Fair condition. Stains and dampstains. Extensive wear. Large tears to title pages, affecting text, repaired with paper. Glosses on dozens initial leaves and several other leaves cropped due to marginal tears or wear. White tape on several glosses, hiding part of the gloss. Tears to leaves 51-53 and 280, affecting text. New leather binding. Placed in leather slipcase.

This volume of Shulchan Aruch, with thousands of glosses handwritten by the Baruch Taam, was part of the collection of R. Shimon Shmelke Erlich of Antwerp, a seventh-generation descendant of the Baruch Taam. His father was R. Moshe Yehuda Leib Erlich, son-in-law of R. Yoel Ashkenazi (1884-1970, elder and prominent Slonim Chassid in Tiberias, see Kedem Auction 66, item 61), son of R. Baruch Ashkenazi (uncle of Rebbe Yoel Teitelbaum of Satmar), son of R. Efraim Yosef Ashkenazi, dayan in Zlotchov (son of R. Yoel Ashkenazi Rabbi of Zlotchov, author of Responsa Mahari Ashkenazi), son-in-law of R. Yehoshua Heshel Fränkel-Teomim Rabbi of Komarno (prominent disciple of the Chozeh of Lublin), son of the author R. Baruch Fränkel-Teomim Rabbi of Leipnik, author of Baruch Taam.

Opening price: \$50,000

Estimate: \$150,000-300,000

The Glosses of the Baruch Taam

The glosses of the Baruch Taam, which he recorded in the margins of his books, have been studied by Torah scholars in all subsequent generations for the numerous novellae contained in his brief and profound words. His glosses are quoted extensively in books of the Acharonim, halachic authorities and yeshiva deans until this day. Due to their significance to Torah learners, many of his glosses were published, based on his handwritten notes in his books, including his glosses to books of the Rishonim and to those of leading Acharonim. Particularly renowned are his glosses to Ketzot HaChoshen and Shev Shemateta, to Shulchan Aruch and the Talmud, and other works. The Baruch Taam was accustomed to recording his novellae in the margins of his many books. He would annotate all types of books in his large library, whether basic books such as Chumashim, Mishnayot and Babylonian Talmud, up to books of contemporary Acharonim. As his grandson, R. Pinchas Aryeh Leibush Teomim testified: "My grandfather the Baruch Taam... would annotate all his books with his glosses... allegedly, he even wrote glosses to the book Tzene Rene..." (Ohel Baruch, section 35). His son-in-law, R. Menachem Manish Mordechai Teomim discussed this in a letter to his uncle R. Efraim Zalman Margolies (see below): "This was my father-in-law's practice... to record all his thoughts in the margins of the book he was studying" (Agudat Ezov, p. 56). A partial list of dozens of his books which he annotated with his glosses was published in Sinai, 44, pp. 117-118.

An entire composition named Agudat Ezov was recently published (Brooklyn 2002), containing the glosses of the Baruch Taam on Beit Efraim – authored by his contemporary R. Efraim Zalman Margolies. These glosses were copied in his lifetime by his son-in-law R. Menachem Manish, who sent them to his uncle, author of Beit Efraim. R. Efraim Zalman responded to the Baruch Taam with his objections and questions on the glosses. The Baruch Taam, in defense of his glosses which were very dear to him, replied to R. Efraim Zalman, resolving the difficulties he raised, and countering his objections. This exchange of letters surrounding the glosses of the Baruch Taam, formed an independent composition which was printed in its entirety in Agudat Ezov.

His Glosses on the Shulchan Aruch

Of particular significance are the glosses to the Shulchan Aruch, which fill this volume, and cover the entire Orach Chaim section. These glosses do not only contain short notes, novellae and brilliant thoughts, but form a systematic commentary, explaining the words of the Shulchan Aruch and its commentators, with a special focus on the Magen Avraham. These glosses are valued as a composition and a book in their own right, both qualitatively and quantitatively.

The glosses were first published (in an incorrect and incomplete manner), in the Shulchan Aruch printed in Lviv 1836. The glosses of the Baruch Taam preceded all his works printed in subsequent years, and they earned him worldwide renown, as R. Nachum Trebitsch Rabbi of Nikolsburg attests in his approbation to Baruch Taam (Lviv 1841): "And he has already acquired a worldwide reputation, and has become famous for honor and glory, through his glosses to Shulchan Aruch Orach Chaim, from there every reader can see and enjoy as his soul desires".

Comparison of the Printed Glosses with the Handwritten Source – Omissions, Errors and Unpublished Glosses

Comparison of the glosses printed in the Shulchan Aruch editions with the original handwritten glosses disclose that many of them were printed with errors to the text, omissions and mistakes, which are of significant importance to understanding the intention of the Baruch Taam. Additionally, the glosses to Pri Chadash were not published at all, as well as some glosses to the Shulchan Aruch and its commentators (for example, two glosses on p. 47b, and another gloss on p. 58b). These omissions and errors feature in all the editions, starting from the first edition (Lviv 1836), up until recent, revised editions.

An interesting example of an error, which occurred presumably due to inaccurate copying from this volume: In the laws of Torah reading, section 135, there is a gloss on the Magen Avraham, sub-section 7. The printed gloss ends abruptly, with the printer's note in parentheses: "Lacking end". The following gloss contains a sentence which doesn't seem to be connected. Study of the handwritten glosses (p. 55b) reveals that the incoherent sentence in the second gloss, is actually the continuation of the previous gloss, which ran into the next gloss for lack of space. The copyist did not realize how the two glosses are divided, and mixed them together, which resulted in the words of the Baruch Taam appearing in an erroneous and incoherent order. This error was printed in all the editions until this day. In several places (such as pp. 244a, 297b), the author's lengthy glosses are interrupted, and only the first part is printed. It is not sufficiently clear why the glosses were not printed fully, and why some of the glosses were totally omitted (apart from the glosses on Pri Chadash which were not printed at all). It is possible that the glosses were copied in the lifetime of the Baruch Taam, who later continued revising and adding to his glosses, and these additions remained in manuscript.

2. מכתב ברכה בכתב-יד קדשו וחתימתו של הגה"ק רבי משה ליב מסאסוב – "ויתן לך ה' שפע רחמים להיות לו פרנסה בשופי רב טוב ולהיות לו שמחה מבניו" – סאסוב, תקנ"ה – מכתב נדיר שלא נדפס

מכתב ברכה בכתב-יד קדשו ובחתימתו של הגאון הקדוש רבי משה ליב מסאסוב, מגדולי צדיקי החסידות. סאסוב, "יום ד' ה' ניסן תקנ"ה" [1795].

עשר שורות בכתב-יד קדשו וחתימתו. מעבר לדף עוד שלוש שורות קצרות של רישום הכתובת בכתב-יד קדשו. וכתב אל ידידו "הרבני המופ"לג] החכם והשל"ם] מ' יעקב" מעיר זאלוזיץ.

במכתב מזכרת אגרת שנשלחה מקהילת אפטא "מגיסו הרבני המופלג הראש מ' דוד נ"י". ובהמשך כותב רבי משה ליב ברכות לפרנסה ונחת מהילדים: "ומאפס הפנאי אקצר, ושנותיו לא יבצר מהאל הנוצר, ויתן לך ה' שפע רחמי"ם] להיות לו פרנסה בשופי רב טוב, ולהיות לו שמחה מבניו המופ"לגים] נ"י ומבנותיו ה[בתול?ות ת' חיינה]".

את המכתב חותם רבי משה ליב מסאסוב: "דברי או"נ הד"ש כה"ר [=אוהב נפשו הדורש שלומו כל הימים] משה יהודא ליב מבראד".

מעבר לדף – רישום בכתב-יד קדשו: "לק' זאלאזיץ, לידידי הרבני המופ"ל מ' יעקב נ"י, מק' סאסוב".

הגאון הקדוש רבי משה יהודה ליב ערבליך מסאסוב (תק"ה-תקס"ז), מגדולי ומאורי החסידות המפורסמים ביותר. תלמיד מובהק של הגאון הקדוש רבי שמעלקא הורוויץ אב"ד ניקלשבורג, בישיבתו למד שבע שנים (יש אומרים שלוש-עשרה). כשחזר לעירו בראדי, אמר עליו רבו "שארז בקופסתו ש"ס וארבעת חלקי שלחן ערוך". לאחר פטירת רבו, בשנת תקל"ח, החל להסתופף בצילו של הרה"ק המפורסם רבי אלימלך מליזענסק. בסביבות שלהי שנות התק"ל וראשית שנות התק"מ התגורר מספר שנים בעיר אפטא, שם ייסד ישיבה ואמר בה שיעורים בעומק העיון. בשנים ההן קירב לחסידות את "היהודי הקדוש" מפשיסחא.

רבי משה ליב נודע במדרגותיו הנשגבות בעבודת ה'. על ענוותנותו הגדולה ויראתו הנוראה מהש"ת אפשר ללמוד ממכתב מפורסם שלו, בו כותב על עצמו: "...מעולם לא יראתי מפני אדוני האדונים; ואם לא חטאתי רק זאת שאני אומר מאה ברכות בכל יום בלא יראה ופחד, אשר בעוונותי הרבים אני מכעיס להש"ת ב"ה וברוך שמו מאה פעמים בכל יום..." (ליקוטי רמ"ל, טשרנוביץ תרט"ז, יח/ו).

רבי משה ליב התפרסם בעיקר על היותו עמוד החסד שבדורו, ועל אהבת ישראל שבערה בקרבו כאש בעצמותיו. הוא היה אבי היתומים, דיין האלמנות ומושיע העגונות. עסק כל ימיו במעשי צדקה וחסד בשמחה, במסירות, בדבקות ובלהט, כשהוא מכתת את רגליו לצורך פדיון שבויים, הכנסת כלה, הבאת שלום שבין אדם לחברו ובין איש לאשתו. רוב הסיפורים הידועים עליו הם מעניינים אלו. מפורסמות ביותר אמרתיו: "אם אין אתה אוהב נאמן לישראל, עדיין לא טעמת טעם יראת השם"; "האיש אשר לא יוכל למצוץ דמי המכות והשחין מילדי בני ישראל – לא הגיע עוד לחצי אהבת ישראל". מסופר עליו ש"היה משתתף תמיד בצער כל איש כאלו בא עליו ממש הצרה, והשתדל על יתומים לפרנסם ולכלכלם, ובידיו הקדושים היה חופף ראשם, וריפא אותם בעת אשר הוכו בשחין... ועשה להם רטיות" (זכות ישראל, עשר צחצחות, מהדורת ירושלים תשס"א, עמ' סט-ע). רבים ממעשי החסד שלו היו בהסתר ובהצנע לכת. לעתים היה מתחפש באישון ליל, מתלבש בלבוש נוכרי כדי שלא יכירוהו, ומביא עצים להסקה לילדות עניות, תוך כדי שהוא אומר בהליכתו פסוקי "תיקון חצות". תלמידו ה"עטרת צבי" מזידיטשוב שעקב אחריו בסתר וראהו בכל אלה, אמר עליו "שבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו" (שם).

שרידיים מחידושו על המסכתות (רובם על מסכת כתובות), וכן רעיונותיו בעבודת ה' ועל פרשיות התורה, נדפסו בספרי ליקוט שונים, ונסדרו בשלמותם על ידי נכדו רבי נחמיה שפירא אב"ד סאסוב בספרו "חידושי הרמ"ל", ג' חלקים (וינה תרפ"א). בכתביו מרבה להביא מחידושי רבו הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג. הד להתעסקותו בענייני עגונות ראה בשו"ת "נטע שעשועים" (זולקוה תקפ"ט) מאת רבי צבי הירש קארא, בחלק "אבן העזר" סימן עט: "ובקשו פני... ובראשם ידידי ה' וידידי הרב החסיד המפורסם מו"ה משה יהודא ליב נ"י מסאסוב בקש בכתב יד קדשו לעיין בדינה". כמו כן ראה "ישועות יעקב", אבה"ע, סימן יז, בפירושו הקצר, "ס"ק ל': "עיין בפירושו הארוך בתשובה שכתבתי בזה להרב מו' משה ליב מסאסוב".

תלמידיו היו מגדולי החסידות המפורסמים: האדמו"ר בעל "עטרת צבי" מזידיטשוב, רבי אברהם דוד ווארמאן אב"ד בוטשאטש – בעל "דעת קדושים" ו"אשל אברהם", האדמו"ר רבי מנחם מנדל מקוסוב – בעל "אהבת שלום", האדמו"ר רבי מאיר מפרמישלאן ורבי ישראל מברדיטשוב אב"ד פיקוב וברדיטשוב (בנו של בעל ה"קדושת לוי").

על קדושתם המופלאה של כתבי-יד קדשו ניתן ללמוד מסיפור שהתרחש אצל תלמידו הרב מבוטשאטש: "שבעת שהיה השריפה הגדולה בבוטשאטש בשבת קודש, והגאון הקדוש רבי אברהם דוד התאנח על הכתבי קודש שלו. ואחר כך נתברר שהתיבה עם הכתבי קודש עומדת ברחוב העיר, ונשתנה פניו, ואמר: איני מרגיש זכות, רק מה שהיה מונח שם אגרת הקודש ממורי הקדוש רבי משה ליב מסאסוב" (זכות ישראל, עשר צחצחות, שם, עמ' סח-סט).

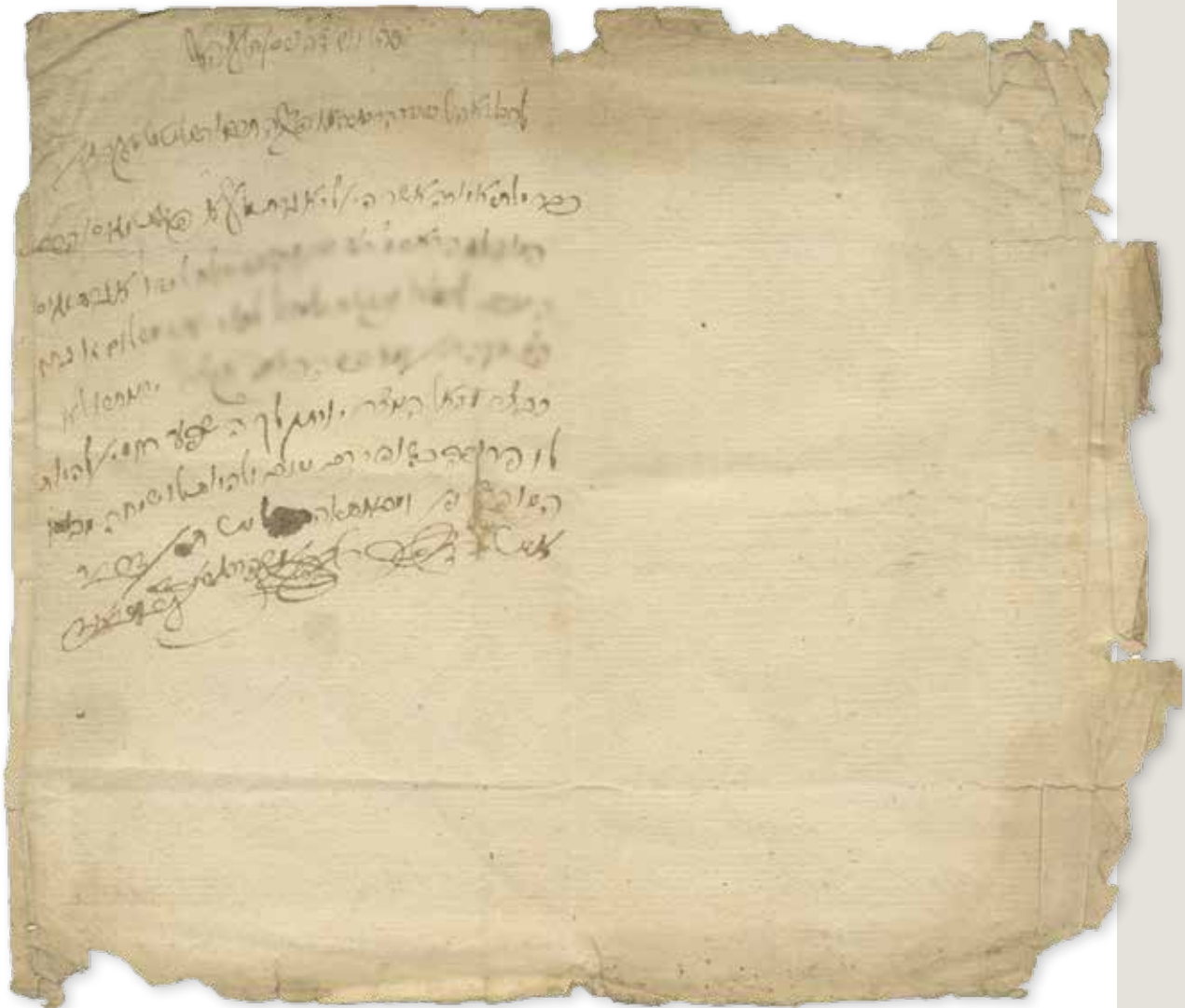
כתבי-יד קדשו של רבי משה ליב נדירים ביותר! ידועים אוטוגרפים ספורים ממנו. לפנינו מכתב שלם בכתב-יד קדשו ובחתימתו המלאה. נוסח חתימתו על פי רוב, הוא: "משה יהודא ליב מבראד", לעתים הוא חותם "מסאסוב". רבי משה ליב התגורר רוב שנותיו בעיר מולדתו בראד, ורק מאמצע שנות התק"נ התגורר בסאסוב. אך גם בשנים בהן גר בסאסוב היה חותם לעתים "מבראד", כמו במכתב שלפנינו (ראה דוגמה נוספת: חידושי הרמ"ל, מהדורת ניו-יורק תש"נ, עמ' רפה, ועוד).

למיטב ידיעתנו המכתב שלפנינו לא נדפס.

על הסיבה לנדירותם של כתבי-ידו של רמ"ל, כותב נכדו רבי נחמיה שפירא בהקדמתו ל"חידושי רמ"ל (וינה תרפ"א): "...הנייר שכתב עליו זקני הקדוש רבי משה ליב ז"ל וגם הדין, לא היו טובים כלל, וכתב יד קדשו הי' כתיבה יפה דקה, הנה מפני משמוש יד רבים, שבמחילה מכבודם לא ידעו והבינו לתת הכבוד הראוי להאוצר הזה לשמרו שלא לנגוע בו בידים, ובפרט בידים אי נקיות, ונטשטש ונקרע הכי"ק מאד, ובמשך הזמן נתקלקל כל כך עד שלא נשאר בו כמעט דיבור אחד שלם בלי קלקול". בהמשך ההקדמה הוא מספר שפעם כשהיו כתבי היד אצל רבי יקותיאל שמעלקא – בנו של רמ"ל, "...נפל נר דולק על הכי"ק... ונשרפו ממנו כמה דפים שלמים...".

[1] דף. 23 ס"מ בקירוב. מצב בינוני. כתמים. בלאי וקרעים בשוליים. קרע בפנים הדף עם פגיעה קלה בטקסט. קרע זה משוקם בנייר דבק שקוף מצדו השני של המכתב. כתם דיו המטשטש את אחת המילים [בשורה שלפני החתימה]. הרישום בגב המכתב דהוי. סימני קיפול: המכתב הנדיר שלפנינו הגיע מאוצרותיו של הרה"ח רבי שמעון שמעלקא ערבליך שליט"א מאנטוורפן, שהוא צאצא ישיר דורו שביעי בן אחר בן להגה"ק רבי משה יהודה ליב מסאסוב. אביו של הנגיד ר' שמעון ערבליך היה רבי משה יהודה ליב ערבליך ז"ל, בן הרה"ח רבי יעקב צבי ערבליך ז"ל, בן הרה"צ רבי יקותיאל שמעלקא ערבליך זצ"ל, בן הרה"צ רבי אלתר אריה מרדכי ערבליך, בן הגה"צ רבי יקותיאל שמעלקא ערבליך אב"ד סאסוב (תק"ס-תרכ"ב), בן הגה"ק רבי משה יהודה ליב ערבליך מסאסוב.

פתיחה: \$100,000
הערכה: \$400,000-600,000

Part of the script has been blurred at the request of the consignor

חלק מכתב היד טושטש על פי בקשת הבעלים

2. Letter of Blessings, Handwritten and Signed by Rabbi Moshe Leib of Sassov – "And May G-d Grant You an Abundance of Mercy, for Easy Livelihood, Much Goodness, and Joy from Your Children" – Sassov, 1795 – Rare, Unpublished Letter

Letter of blessings handwritten and signed by R. Moshe Leib of Sassov, a foremost Chassidic Tzaddik. Sassov (Sasiv), "Wednesday 5th Nissan 1795".

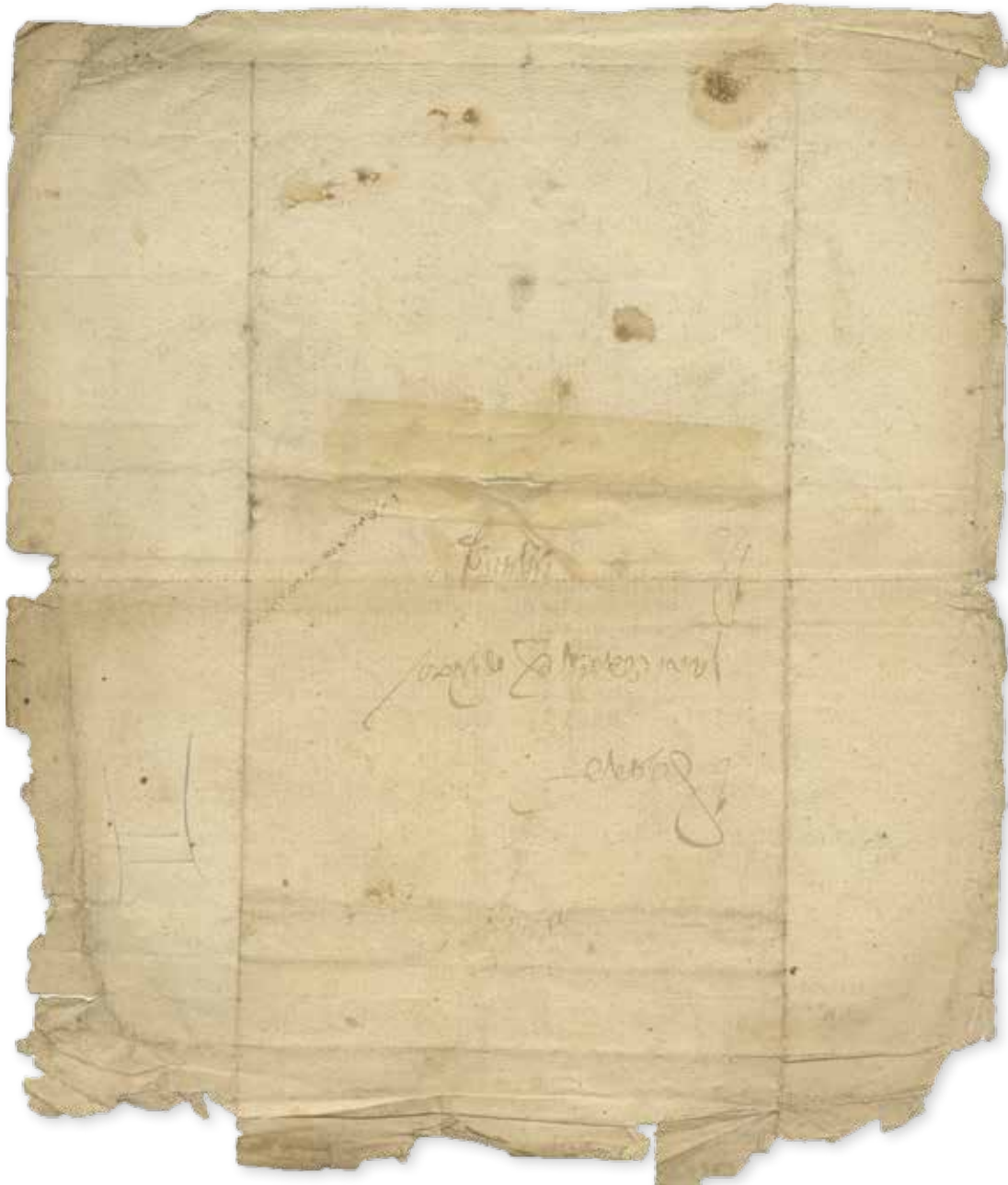
Ten autograph lines, with his signature. On the verso of the leaf, another three short lines with the address in his handwriting. Addressed to his friend "the outstanding rabbi, the wise and perfect R. Yaakov" of Zalozitz (Zalitzsi).

The letter mentions a letter sent from the Apta community "from his brother-in-law, the outstanding rabbi, the leader R. David". R. Moshe Leib then extends his blessings for livelihood and satisfaction from his children: "And due to lack of spare time, I will be brief..., and may G-d grant you an abundance of mercy for easy livelihood and much good, and to experience joy from his outstanding sons and [young?] daughters".

The letter is signed: "So are the words of one who loves him dearly and seeks his wellbeing always, Moshe Yehuda Leib of Brody".

On the verso, inscription handwritten by R. Moshe Yehuda Leib: "To the Zalozitz community, to my friend the outstanding rabbi R. Yaakov, from the Sassov community".

R. Moshe Yehuda Leib Erblich of Sassov (1745-1807), a most prominent Chassidic leader and luminary. He was the close disciple of R. Shmelke Horowitz Rabbi of Nikolsburg, and studied in his yeshiva for seven years (some say thirteen years). When he returned to Brody, his teacher attested: "He packed in his case the Talmud and four parts of Shulchan Aruch". Following his teacher's passing in 1778, he began frequenting the court of R. Elimelech of Lizhensk. In the late 1770s and early 1780s, he lived for several years in Apta, where he founded a yeshiva and delivered profound, in-depth lectures. In those years, he drew the Yehudi HaKadosh of Peshischa close to Chassidism.

R. Moshe Leib is renowned for the elevated levels he reached in worship of G-d. One can learn of his exceptional modesty and awesome fear of G-d from a famous letter he wrote, in which he attests: "...I have never feared the Master of all masters; and if my only sin is that I recite one hundred blessings a day without fear and awe, thereby angering G-d one hundred times a day..." (Likutei Ramal, Czernowitz 1856, 18a).

R. Moshe Leib was primarily reputed as the pillar of lovingkindness in his generation, and for the ardent love of his fellow Jew which burnt within him. He was the father of orphans, judge of widows and savior of agunot. He engaged in acts of charity and kindness throughout the day with joy, dedication, devotion and enthusiasm, covering great distances to raise money to release prisoners, assist the needy with their wedding expenses, to bring peace between man and his fellow and husband and wife. Most of the stories circulating about him surround these topics. His sayings are most famous: "If you are not a faithful lover of your fellow Jew, you have not yet tasted true fear of G-d"; "Whoever is not capable of sucking out the matter from the wounds of Jewish children – has not yet attained half the required level of love for his fellow Jew". Reputedly, "he would always participate in a person's sorrow as if he himself was suffering from that difficulty, he would make efforts to provide for orphans, with his holy hands he would protect them, and heal them when they were struck with boils... and he would make them bandages" (Zechut Yisrael, Eser Tzachtzochot, Jerusalem 2001, pp. 69-70). Many of his acts of kindnesses were performed secretly and discreetly. Occasionally, he would dress up as a non-Jew in the middle of the night, and bring firewood to destitute women who had just given birth, reciting Tikkun Chatzot as he walked. His disciple the Ateret Tzvi of Ziditchov who secretly followed and observed him, applied to him the verse "Your path is in mighty waters, and your steps are not known" (ibid).

Remnants of his novellae to Talmudic tractates (mostly on Tractate Ketubot), as well as his thoughts on worship of G-d and on the Torah, were published in various anthologies, and were arranged in their entirety by his grandson R. Nechemia Shapiro Rabbi of Sassov in his book Chiddushei HaRama, 3 parts (Vienna 1921). In his writings, he quotes repeatedly the novellae of his teacher R. Shmelke of Nikolsburg. An indication of his involvement in helping agunot is seen in Responsa Neta Shaashu'im (Zhovkva 1829) by R. Tzvi Hirsh Kara, Even Ezer section 79: "And I was asked... led by G-d's friend and my friend, the renowned R. Moshe Yehuda Leib of Sassov, who wrote to me to ask me to study her case". See also Yeshuot Yaakov, Even HaEzer, section 17, in Perush HaKatzar, 30: "See Perush HaAroch, in the responsum which I wrote on this topic to R. Moshe Leib of Sassov".

His disciples were renowned Chassidic leaders: the Ateret Tzvi of Ziditchov, R. Avraham David Wahrman Rabbi of Buchach – author of Daat Kedoshim and Eshel Avraham, Rebbe Menachem Mendel of Kosov – author of Ahavat Shalom, Rebbe Meir of Premishlan and R. Yisrael of Berditchev Rabbi of Pikov and Berditchev (son of the Kedushat Levi).

An indication to the holiness of his manuscripts is revealed in the following episode, which occurred to his disciple, the rabbi of Buchach: "Once, a large fire broke out in Buchach on Shabbat. R. Avraham David at first bemoaned the loss of his writings, yet when he was informed that the box containing his writings was standing in the street, his countenance changed and he exclaimed: I do not feel that the merit is mine, only because a holy letter from my teacher R. Moshe Leib of Sassov was there" (Zechut Yisrael, Eser Tzachtzochot, ibid, pp. 68-69).

Manuscripts of R. Moshe Leib are most rare! Only a few of his manuscripts are extant. Before us is a complete letter, entirely handwritten by R. Moshe Leib and with his full signature. His typical signature reads: "Moshe Yehuda Leib of Brody", though he occasionally signed: "of Sassov". R. Moshe Leib spent most of his life in his hometown, Brody, and only from the mid-1790s did he live in Sassov. Even in the years he resided in Sassov, he sometimes signed "of Brody", as in this letter (for another example, see: Chiddushei HaRama, New York 1990, p. 285, and others).

To the best of our knowledge, this letter has never been published.

R. Nechemia Shapiro explains the scarcity of his grandfather's manuscripts, in his foreword to Chiddushei Rama (Vienna 1920): "...the paper my grandfather wrote on and the ink he used, were not good at all, and his handwriting was beautiful and fine, and after being handled by many, who did not know how to treat this treasure with the respect due to it, and weren't cautious not to touch it with their hands, and especially with unclean hands, the manuscript got very faded and torn, and over the time it became so damaged that there was not even on complete, undamaged statement left on it". Further in the foreword, he relates that once, when the manuscripts were by R. Yekutiel Shmelke – son of R. Moshe Leib, "...a lit candle fell on the manuscript... and several complete leaves of it were destroyed...".

[1] leaf. Approx. 25 cm. Fair condition. Stains. Marginal wear and tears. Tear to center of leaf, slightly affecting text, repaired on verso with transparent adhesive tape. Ink stain, covering one word (in the line before the signature). Inscription on verso faded. Folding marks.

This rare letter was part of the collection of R. Shimon Shmelke Erlich of Antwerp, who is a direct seventh-generation patrilineal descendant of R. Moshe Yehuda Leib of Sassov. R. Shimon's father was R. Moshe Yehuda Leib Erlich, son of R. Yaakov Tzvi Erlich, son of R. Yekutiel Shmelke Erlich, son of R. Alter Aryeh Mordechai Erlich, son of R. Yekutiel Shmelke Erlich Rabbi of Sassov (1800-1862), son of R. Moshe Yehuda Leib Erlich of Sassov.

Opening price: \$100,000

Estimate: \$400,000-600,000
